

ความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์และพระสูตรจำแลงร่าง ในพุทธประวัติญี่ปุ่น “ฉะกะโนะฮนจิ”¹

น้ำใส ตันตีสุข²

Received: January 25, 2023

Revised: May 1, 2023

Accepted: May 13, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นผลวิจัยส่วนหนึ่งจากโครงการวิจัย “อ่านวรรณกรรมพุทธประวัติญี่ปุ่น: กรณีศึกษาเรื่อง Shaka no honji” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทำความเข้าใจ วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณกรรมพุทธประวัติญี่ปุ่น และวิเคราะห์คติความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นในวรรณกรรมพุทธประวัตินั้น บทความนี้นำเสนอคติความเชื่อเกี่ยวกับการจำแลงร่างของพระสูตรที่ปรากฏเป็นผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโคตมพุทธเจ้า และคติความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่อง “ฉะกะโนะฮนจิ” ผลการศึกษาสรุปได้ว่าผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโคตมพุทธเจ้ามีหลากหลาย พบลักษณะเด่นประการหนึ่งคือพระสัทธรรมปุนทริกสูตรจำแลงร่างเป็นผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะ สะท้อนคติความเชื่อว่าพระสูตรนี้เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า มีความศักดิ์สิทธิ์แม้กระทั่งตัวอักษร การที่พระสูตรจำแลงร่างเข้าช่วยเหลือตัวละคร คงสืบเนื่องมาจากคติดังกล่าวและยังเป็นการนำองค์ประกอบในวรรณกรรมพุทธญี่ปุ่นมาผลิตซ้ำ ส่วนคติเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์พบว่าใช้ภูเขาเป็นฉากหลายเหตุการณ์ในเรื่อง โดยในประเทศญี่ปุ่น ภูเขาถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นับแต่ยุคโบราณ เป็นพื้นที่เชื่อมโยงสู่อีกมิติ โลกหลังความตายหรือแดนพุทธเกษตร เป็นสถานที่ฝึกตนเพื่อไปสู่สถานะที่สูงขึ้น ลักษณะเช่นนี้คงส่งผลให้การรับรององค์ประกอบที่ฉากหลังในเรื่องพุทธประวัติเป็นภูเขาไม่ขัดแย้งกับคติความเชื่อดังกล่าวของญี่ปุ่น

คำสำคัญ: พุทธประวัติญี่ปุ่น, ฉะกะโนะฮนจิ, สัทธรรมปุนทริกสูตร, ภูเขา, ยุคกลาง

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิ The Sumitomo Foundation

² หน่วยงานของผู้แต่ง: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: namsai.t@arts.tu.ac.th

Sacred Mountains and Disguising Sutras in *Shaka no honji*: Japanese Narratives of the Life of the Buddha³

Namsai Tantisuk⁴

Received: January 25, 2023

Revised: May 1, 2023

Accepted: May 13, 2023

Abstract

This article is a part of the research project *Reading Japanese Buddha's Life Story: Focusing on Shaka no honji*. The goal is to analyze Japanese narratives of the life of the Buddha through a case study of *Shaka no honji* (The Story of Sakyamuni), investigating Japanese beliefs that may be deduced from the narrative. In this article, some unique elements of *Shaka no honji* were investigated: sacred beings as the Buddha or Prince Siddhartha's retinue and sacred mountain beliefs. In *Shaka no honji (Honji-kei)*, the Lotus sutra disguised in ascetic form participated in Prince Siddhartha's retinue. This element underlines belief that the sutra represents Buddha, so each character represents a sacred text. The disguising of the Lotus sutra matches the reproduction of similar elements from medieval Japanese Buddhist literature. In terms of belief in sacred mountains, *Shaka no honji* contains several mountain scenes featuring elements of sacred mountain beliefs. Ancient Japan retained traces of belief in mountains as sacred multi-space sites: the afterworld, pure land, and places to study to attain a purer or higher status.

Keywords: Japanese Narratives of Life of the Buddha, *Shaka no honji*, the Lotus sutra (Hokekyou), Mountain, Medieval period

³ This article is a part of a research project funded by the Sumitomo Foundation.

⁴ Affiliation: Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

E-mail: namsai.t@arts.tu.ac.th

1. ความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมพุทธประวัติในประเทศญี่ปุ่นปรากฏอย่างชัดตั้งแต่ยุคโบราณ มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดเพื่อให้เข้ากับรูปแบบของสื่อและผู้รับสารในแต่ละยุค การศึกษาเรื่องพุทธประวัติในบริบทของสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงน่าจะช่วยให้สามารถทำความเข้าใจคติความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องพุทธประวัติและเรื่องอื่น ๆ ซึ่งสะท้อนบริบทสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่น “ฉะกะโนะฮอนจิ” เป็นหนึ่งในวรรณกรรมพุทธประวัติที่สันนิษฐานว่าเรียบเรียงราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 โมะโตะอิ (Motoi, 2016) จำแนกเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” ไว้เป็น 3 กลุ่มสำนวน ได้แก่ *เด็นกิเกะอิ* เนื้อเรื่องและสำนวนภาษาของกลุ่มนี้เรียบง่ายและสั้นกระชับที่สุด *ฮนจิเกะอิ* กลุ่มนี้พบเหลือสืบมาถึงปัจจุบันมากที่สุด สันนิษฐานว่าพัฒนามาจากสำนวนกลุ่มเด็นกิเกะอิ และ *ฉะกะโมะโนะงะตะริ* สำนวนใกล้เคียงกลุ่มฮนจิเกะอิ แต่โครงเรื่องยึดตามพุทธประวัติในคัมภีร์พุทธฝ่ายมหายาน (Motoi, 2016, p. 47) “ฉะกะโนะฮอนจิ” เป็นวรรณกรรมพุทธประวัติญี่ปุ่นเรื่องหนึ่งที่มีความนิยมและแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยมุโรมะชิ การที่วรรณกรรมเรื่องหนึ่งจะแพร่หลายได้เช่นนี้ย่อมมีปัจจัยบางประการอันเป็นที่ยอมรับของผู้คนในยุคสมัยนั้น ไม่ว่าจะเป็นแง่ของรูปแบบ เนื้อหา หรือ แนวคิดคติความเชื่อ ผู้วิจัยคิดว่าการศึกษาเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” นอกจากจะช่วยให้เข้าใจรูปแบบพุทธประวัติญี่ปุ่นแล้วยังเป็นเครื่องมือในการวิจัยคติความเชื่อ รวมไปถึงค่านิยมบางประการในสังคมญี่ปุ่นช่วงที่งานชิ้นนี้สร้างสรรค์และแพร่หลายด้วย

ผู้วิจัยจึงเริ่มโครงการวิจัยเรื่อง “อ่านวรรณกรรมพุทธประวัติญี่ปุ่น: กรณีศึกษาเรื่อง Shaka no honji (ฉะกะโนะฮอนจิ)” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทำความเข้าใจ วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณกรรมพุทธประวัติญี่ปุ่น และวิเคราะห์คติความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นในวรรณกรรมพุทธประวัติ โดยกำหนดกรณีศึกษาเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” เนื่องจากเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติที่แพร่หลายที่สุดเรื่องหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะช่วงยุคกลางถึงยุคก่อนสมัยใหม่ ดังที่ได้กล่าวไป

2. วัตถุประสงค์

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการวิจัยส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยดังกล่าว โดยยกประเด็นที่วิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับการจำแลงร่างของพระสูตรที่ปรากฏเป็นผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโคตมพุทธเจ้า และคติความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ ในวรรณกรรมพุทธประวัติเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” มาอธิบายเป็นสำคัญ

3. ทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” ผู้วิจัยมองเห็นแนวโน้มที่จะศึกษาเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” ในมิติของพัฒนาการวรรณกรรมพุทธประวัติในประเทศญี่ปุ่น คุณลักษณะของพระพุทธรูปที่เป็นบุตรกตัญญู และความสัมพันธ์กับพระสัทธรรมปุนทริกสูตร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังไม่พบงานที่วิเคราะห์คติความเชื่อที่สะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องนี้ นอกเหนือไปจากที่กล่าวถึงความกตัญญูของพระพุทธรูปแล้ว จึงเห็นควรศึกษาเรื่องพุทธประวัติในบริบทของสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเด็นอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยหวังว่าจะช่วยให้เห็นรูปแบบพุทธประวัติที่ต่างจากของพระพุทธศาสนาดั้งเดิม และคติความเชื่อบางประการของชาวญี่ปุ่นที่สะท้อนในเรื่อง ในบทความนี้จะเน้นผลวิจัย 2 ประเด็น ได้แก่ คติความเชื่อเกี่ยวกับการจำแลงร่าง

ของพระสูตรที่ปรากฏเป็นผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโคตมพุทธเจ้า และคติความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ ต่อไปนี้จะทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทั้ง 2 ประเด็นพอสังเขป

พระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏกหรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกโดยย่อว่า “โอะกะเกะเกียว” แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาจีนหลายสำนวน แต่สำนวนที่มีชื่อเสียงมากคือสำนวนของพระกุมารชีพ ราว ค.ศ. 406 นับจากที่มีสำนวนแปลจีนแล้ว พบว่ามีงานเขียนที่อธิบายความพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏกกำเนิดขึ้นอีกมากมายหลายชิ้นญี่ปุ่นรับสืบทอดมาโดยเป็นผลพวงจากการติดต่อทางการทูตกับแผ่นดินใหญ่ จนมีการแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาญี่ปุ่นและอีกหลายชิ้นประพันธ์โดยพระชาวญี่ปุ่น เมื่อรับสืบทอดพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏกเข้ามาในประเทศญี่ปุ่นแล้ว โมะโตะอิวิเคราะหความสัมพันธ์ระหว่างเรื่อง “ฉะกะโนะฮนจิ” พระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏก และวรรณกรรมเกี่ยวกับพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏกไว้ว่า เนื้อหาของ “ฉะกะโนะฮนจิ” มีส่วนที่อ้างอิงจากพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏก รวมไปถึงหนังสือที่เขียนอธิบายพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏก เช่น พบเนื้อความคล้ายจากการบำเพ็ญกับอะมิเซ็นนิน (นักพรตอัสติยะ) บนเขาในพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏก รวมไปถึงหนังสืออธิบายพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏกอันได้แก่ “โซอันณู” โดยพระทนะอะ (ค.ศ. 1216) และ “เคะมอนณู” โดยพระโซเก็น (ค.ศ. 1126-1203) นิกายเท็นดะอิ (Motoi, 2013, pp. 216-222) บทเกริ่นนำใน “ฉะกะโนะฮนจิ” อ้างอิงจากพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏก บทส่งท้ายอ้างอิงจากหนังสือที่เขียนอธิบายพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏก (Motoi, 2017, pp. 494-495) ความคล้ายคลึงเช่นนี้ยังสนับสนุนข้อสันนิษฐานว่า เรื่อง “ฉะกะโนะฮนจิ” ได้รับอิทธิพลจากงานเขียนที่ใช้ในการเทศนาธรรมช่วงสมัยเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน และควรจะอยู่ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏกอย่างยิ่ง

ส่วนคติความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์หรือที่ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “ซังกะกุฉิงโก” นั้น มีผู้ศึกษาวิจัยไว้จำนวนมาก เพราะนับได้ว่าเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นฐานของคติความเชื่ออื่นด้วย อันที่จริงคติความเชื่อนี้ไม่ได้ปรากฏให้เห็นเพียงในประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น แต่พบได้ในหลายอารยธรรม เช่น ในประเทศอินเดีย เมื่อพิจารณาจากหลักฐานและตำนานต่าง ๆ พบว่าในพระพุทธศาสนากล่าวถึงภูเขาศักดิ์สิทธิ์ไว้ ทั้งเขาคิชฌกูฏที่พระพุทธเจ้าเทศนาพระสัทธรรมปุณฺณทริปิฏก เขาทณทกะที่เจ้าชายสิทธัตถะบำเพ็ญทุกรกิริยาก่อนตรัสรู้ธรรม เขามลยะ หลังวัดเชตวัน หรือเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นแกนกลางจักรวาลในทัศนะของพระพุทธศาสนา เป็นต้น (Miyake, 2022, p. 40) จะเห็นได้ว่าในเรื่อง “ฉะกะโนะฮนจิ” ก็ปรากฏชื่อของภูเขาสำคัญในคติพุทธหลายแห่ง เป็นอิทธิพลที่ได้รับจากคติทางพระพุทธศาสนา รายละเอียดเกี่ยวกับคติเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์นี้จะกล่าวต่อไปในหัวข้อ 5.2 แต่หากจะยกตัวอย่างอิทธิพลของคติความเชื่อที่นับถือภูเขาเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อาจใช้เป็นสัญลักษณ์ของแดนสุขาวดี โลกหลังความตาย หรือนรกก็ได้ ดังจะเห็นได้จากความนิยมสร้างศาสนสถานบนภูเขา วิธีบำเพ็ญของพระนักธุดงค์ที่จะขึ้นเขาไปบำเพ็ญปฏิบัติ หรืองานศิลปะที่สื่อถึงธรรมเนียมการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขา แม้กระทั่งในปัจจุบันยังพบร่องรอยของความเชื่อลักษณะนี้อยู่ เช่น พบว่าบางครั้งโลกอีกมิติมักมีฉากเป็นภูเขา อาทิ แอนิเมชันเรื่อง “Your Name” (2016)

4. วิธีวิจัยและขอบเขตการวิจัย

1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย
2. วิเคราะห์โครงเรื่อง องค์ประกอบของเรื่อง ลักษณะเด่นของ “ฉะกะโนะฮนจิ” โดยคัดเลือก 3 ฉบับซึ่งเป็นตัวแทนแต่ละกลุ่ม ได้แก่ เด็งกิเกะอิไซ “ฉะกะมุซเซะฮงกะอิเต็งกิ” ฉบับ ค.ศ. 1581 เนื่องจากเป็นฉบับที่สามารถระบุปีได้ชัดเจนเพียงฉบับเดียว ฮนจิเกะอิไซ “ฉะกะโนะฮนจิ” ฉบับ ค.ศ. 1643 เนื่องจากเป็นฉบับที่สามารถระบุปีพิมพ์ได้และปรากฏใน

หนังสือรวมเรื่องพุทธประวัติและวรรณกรรมเรื่องเล่ายุคกลางแทบทุกสำนัก และฉะกะโมะโนะฮะจิใช้ “ฉะกะโมะโนะฮะจิ” ฉบับ ค.ศ. 1611 เนื่องจากพบเพียงฉบับเดียว

3. อภิปรายคติความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นจากผลวิเคราะห์ข้อ 2.

5. ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิเคราะห์

ในบทความนี้จะนำเสนอ 2 ประเด็น ได้แก่ คติความเชื่อเกี่ยวกับการจำแลงร่างของพระสูตรที่ปรากฏเป็นผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโคตมพุทธเจ้า และคติความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์

5.1 ผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะ/พระโคตมพุทธเจ้าและพระสูตรจำแลงร่าง

จากตารางที่ 1 สังเกตว่าผู้ช่วยที่ปรากฏในเรื่อง “ฉะกะโมะโนะฮะจิ” มีหลากหลาย ไม่จำกัดบทบาทเฉพาะเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์ใดองค์หนึ่ง

ตารางที่ 1 ผู้ช่วยที่ปรากฏในพุทธประวัติทั้ง 3 ฉบับ

ฉบับ	ผู้ช่วยที่ปรากฏในเรื่อง					
	ตอน/ร่างจำแลง	ร่างจริง	ตอน/ร่างจำแลง	ร่างจริง	ตอน/ร่างจำแลง	ร่างจริง
เต็งกิเกะอิ	เสด็จออกมหาภิเนษกรรม/ไม่จำแลง	ท้าวจตุ-โลกบาล	ผนวชและบำเพ็ญที่เขาทัทธกะ/นักพรต	พระโลเกศวร-ราชพุทธเจ้า	เสด็จไปมคธตามหาแท่นหินใต้ต้นศรีมหาโพธิ์/เด็ก	พระสุริยเทพ
ฮนจิเกะอิ				พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร/พระสังฆกรรม-ปุนทริกสูตร/พระพุทธไวโรจนะ		พระอมิตาภพุทธเจ้า (คันจิสะอิโอบุทซุ)
ฉะกะโมะโนะฮะจิ				ไม่ปรากฏ		ไม่ปรากฏ

ที่มา: นาโงะ ตันตีสุก (Tantisuk, 2022)

ในข้อ 5.1.1 - 5.1.7 ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับบทบาทเป็นผู้ช่วยเจ้าชายสิทธัตถะ / พระโคตมพุทธเจ้า ก่อนจะอภิปรายความเชื่อเรื่องพระสูตรจำแลงร่างในข้อ 5.1.8

5.1.1 ท้าวจตุโลกบาล

ท้าวจตุโลกบาลหรือ “ฉัตตโร” ในภาษาญี่ปุ่นคือ เทพผู้ปกครองบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชตามคติพุทธ มีทั้งหมด 4 องค์ ได้แก่ “จิโกะกุเต็น (ท้าวธรรม)” ดูแลทิศตะวันออก “โซโซเต็น (ท้าววิรูปักษ์)” ดูแลทิศใต้ “โคโมะกุเต็น (ท้าววิรูปักษ์)” ดูแลทิศตะวันตก และ “ทะมนเต็น (ท้าวเวรหรือท้าวเวสวัณ)” ดูแลทิศเหนือ ในประเทศญี่ปุ่นปรากฏนามของท้าวจตุโลกบาลตั้งแต่ยุคโบราณ ใน “นิฮันโอะกิ” (คริสต์ศตวรรษที่ 8) กล่าวถึงกรณีที่ตระกูลโซะงะและตระกูลโมะโนะโนะเบะขัดแย้งกันเรื่อง การนับถือพระพุทธศาสนา ในสงครามระหว่าง 2 ตระกูล เจ้าชายโอมิโตะกุทรงสร้างรูปเคารพท้าวจตุโลกบาลเพื่อนำมาบูชาให้ ชนสงบศึก จึงทำให้ทราบว่าความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาลในประเทศญี่ปุ่นสืบไปได้อย่างน้อยถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8 และ ขณะนั้น มีการผูกโยงท้าวจตุโลกบาลและพระเกี่ยวกับการศึกสงคราม (Kondou, 2008, p. 6) ตั้งแต่ครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษ ที่ 8 ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวจตุโลกบาลแพร่หลายมากขึ้นโดยเฉพาะในระดับราชสำนัก ตามระเบียบการสร้างวัดประจำแคว้น ค.ศ. 741 กำหนดให้สร้างวัดประจำแคว้นที่เรียกกันโดยย่อว่า “โคะกุบุโนจิ” ต่อมาจึงได้สร้างพระอุโบสถและรูปเคารพ ท้าวจตุโลกบาลเป็นการเฉพาะ ใน “นิฮันซันดะอิจิทซุโรกุ” บันทึก ค.ศ. 867 ระบุว่ามีการให้วาดรูปเคารพท้าวจตุโลกบาล ส่งไปยังโฮกิ อัสโมะ อิสะมิ โอะกิ นะงะโตะ (Kondou, 2008, p. 13) การเลือกสถานที่ประดิษฐานและสร้างวัดซึ่งเกี่ยวข้องกับ ท้าวจตุโลกบาลเป็นพื้นที่ที่หันเข้าประจันกับเกาหลีและต้องรับการโจมตีจากภัยสงครามระหว่างประเทศโดยตรงเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อเกี่ยวกับบทบาทของท้าวจตุโลกบาลที่ปกป้องอาณาเขตได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้จากการศึกษาของ ยะมะดะ (Yamada, 2018) พบว่าคติความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาลในประเทศญี่ปุ่นมี ลักษณะเป็นผู้พิทักษ์รักษาอาณาเขต ปกป้องประเทศ ขจัดโรคภัย และยังมีกรณีที่บูชาขอฝนเพื่อเป็นบุญกุศลแก่ผู้ล่งลับด้วย อย่างไรก็ดี โดยรวมท้าวจตุโลกบาลมีบทบาทเป็นผู้ปกป้องรักษาประเทศการบาศัตถ์ (p. 28) จึงเห็นว่าท้าวจตุโลกบาลในทัศนะ ของญี่ปุ่นนั้นมีลักษณะเป็นเทพผู้ช่วยซึ่งทำหน้าที่ทั้งปกป้องรักษาอาณาเขต และสามารถจัดภัยร้ายได้ ผู้วิจัยคิดว่านอกจากฉาก เสด็จออกมหาภิเนษกรรมใน “ฉะกะโนะฮนจิ” จะเป็นการสืบทอดเรื่องราวตอนดังกล่าวจากวรรณกรรมพุทธประวัติดั้งเดิม แล้ว ยังคงบทบาทผู้ช่วยไว้เฉพาะท้าวจตุโลกบาลที่ช่วยประคองท่าทั้ง 4 ข้างของม้ากัณฐกะให้ข้ามกำแพงวังไปได้ ตัดทอน ผู้ช่วยอื่นที่พบในพุทธประวัติของพระพุทธศาสนาดั้งเดิม การเพิ่มเนื้อหาที่แสดงอุปสรรคของเจ้าชายสิทธัตถะที่ต้องเผชิญทั้ง “กำแพงสูง” กองทัพที่รายล้อมจนแทบจะ “ไม่มีหนทาง” แต่ในท้ายสุดกลับปรากฏท้าวจตุโลกบาลเสด็จมาช่วยเหลือจน สามารถข้าม “กำแพง” ออกไปได้ นั่น ยังสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวจตุโลกบาลที่เป็นผู้คุ้มครองศาสนาพุทธและ ปกป้องภัย และมีข้อสังเกตว่าจะเกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของท้าวจตุโลกบาลที่เชื่อมโยงกับคติเรื่องเขตแดนหรือไม่

5.1.2 พระอมิตาภพุทธเจ้า

คติความเชื่อเรื่องพระอมิตาภพุทธเจ้าเชื่อมโยงกับคติเรื่องแดนสุขาวดีอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ ในทางประวัติศาสตร์ศิลป์ พบรูปเคารพพระอมิตาภพุทธเจ้าสืบไปได้ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 7 นิกายเท็นดะอริบเอาคติเรื่องแดนสุขาวดีเป็นคำสอนและ แนวทางปฏิบัติรูปแบบหนึ่งที่สำคัญในสมัยเฮอัน ยิ่งเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 11 แนวคิดเรื่องยุครธรรมปลายแพร่หลาย ความเชื่อเรื่องความบริสุทธิ์และอันนิสงส์ของการเกิดบนแดนสุขาวดียิ่งแพร่หลายตามไปด้วย นอกจากนิกายเท็นดะอริแล้ว นิกายอื่น ๆ ยังกล่าวถึงคติเรื่องแดนสุขาวดีของพระอมิตาภพุทธเจ้ายิ่งขึ้น แนวคิดเรื่องยุครธรรมปลายและคติเรื่องแดนสุขาวดี ของพระอมิตาภพุทธเจ้าส่งผลให้เกิดแนวคิดเรื่องการเสด็จมาโปรดผู้ตายหรือ “ระอิโงมิโซ” กล่าวคือ พระอมิตาภพุทธเจ้าและ พระโพธิสัตว์จะเสด็จมาโปรดผู้ตายที่เป็นผู้ประกอบบุญกุศลหรือเป็นผู้สวดพระนามพระอมิตาภพุทธเจ้า แล้วจึงทรงรับไปสู่ แดนสุขาวดี ลักษณะการเสด็จมาโปรดผู้ตายแบ่งได้หลายระดับขึ้นอยู่กับบุญกุศลที่ผู้ตายประกอบไว้ คติเรื่องการเสด็จมาโปรด

ผู้ตายนี้ปรากฏในภาพจิตรกรรมและวรรณกรรมหลายชิ้น โดยเฉพาะสมัยเฮอันถึงสมัยมุโระมะชิมีผลงานหลงเหลือมาถึงปัจจุบันจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเข้าสู่สมัยเอโดะตอนปลายถึงสมัยกะมะกุระ พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นพัฒนาแตกสาย นิกายออกไปมากขึ้น ทั้งนิกายโจโดะนุที่พัฒนาโดยพระโฮเน็น นิกายโจโดะชินนุที่พัฒนาโดยพระดะชินนุ นิกายจิณนุที่พัฒนาโดยพระอิกเป็น ต่างพัฒนาโดยมีแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับคติเรื่องแดนสุขาวดีของพระอมิตาภพุทธเจ้าทั้งสิ้น (Dake, 2017, pp. 73-74) นอกจากนี้พระอมิตาภพุทธเจ้ายังปรากฏในวรรณกรรมตำนานทางพุทธ โดยพบแนวโน้มที่มีบทบาทเกี่ยวกับความตาย การช่วยเหลือเพื่อไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าหรือไปเกิดบนแดนสุขาวดี นอกจากนั้นยังพบว่ามีกรบูชาพระอมิตาภพุทธเจ้าควบคู่ไปกับการบูชาพระสัทธรรมปุนทริกสูตร

จะเห็นได้ว่าพระอมิตาภพุทธเจ้าเป็นที่เคารพนับถือในหมู่ชาวญี่ปุ่นมาตั้งแต่ยุคโบราณ ประกอบกับคติความเชื่อและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมืองและศาสนา ส่งผลให้คติความเชื่อเกี่ยวกับพระอมิตาภพุทธเจ้าพัฒนาและแพร่หลาย ไปสู่วงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคติความเชื่อเรื่องพระอมิตาภพุทธเจ้าโปรดผู้ตายหรือที่ทรงเป็นผู้ชี้ทางสู่แดนอันประเสริฐย่อมส่งผลให้พระอมิตาภพุทธเจ้าเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในประเทศญี่ปุ่นว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าผู้โปรดสรรพสัตว์ จะเห็นได้ว่า มีวรรณกรรมยุคกลางประเภทตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไม่น้อยที่ปรากฏพระนามของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นฉากที่ตัวละครสวดพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้า จึงหลุดพ้นจากภยันตรายหรือจากทุกขภูมิ หรือฉากที่พระองค์เสด็จโปรดผู้วายชนม์ ลักษณะของพระอมิตาภพุทธเจ้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้สืบทอดต่อมาในสมัยที่เรียบเรียงเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” ด้วย

5.1.3 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

จากการศึกษาของ ซะฮะระ (Sahara, 1970) พบว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรปรากฏตั้งแต่ครั้งที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในญี่ปุ่นยุคโบราณ ต่อจากนั้นแพร่หลายไปยังชาวญี่ปุ่นชนชั้นต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจนถึงปัจจุบัน พบคติความเชื่อและบทบาทของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในฐานะผู้ช่วยที่บันดาลอภินิหารทั้งที่เกิดในภพปัจจุบันและในภพหน้าสืบไปได้อย่างน้อยคริสต์ศตวรรษที่ 9 ตอนต้น ลักษณะเช่นนี้ยังสืบทอดในวรรณกรรมเรื่องเล่าและเอกสารหลักฐานต่าง ๆ หลายยุคต่อมา การที่พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรปรากฏใน “ฉะกะโนะฮอนจิ” ในฐานะผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะเพื่อให้บรรลุธรรมจึงมองได้ว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อลักษณะนี้เช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้น ฮิเงชิเดะเตะ (Higashidate, 2009) สรุปไว้ว่า ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในญี่ปุ่นไม่อาจแยกจากความเชื่อเกี่ยวกับพระสัทธรรมปุนทริกสูตรได้ โดยเฉพาะนับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา จากการที่ความเชื่อเกี่ยวกับพระสัทธรรมปุนทริกสูตรเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นจากชนชั้นสูงตั้งแต่ช่วงต้นสมัยเฮอัน บทบาทของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่ปรากฏในพระสัทธรรมปุนทริกสูตรจึงแพร่หลายไปด้วย โดยมีลักษณะที่เป็น “พระผู้มาโปรด” ชัดเจนขึ้น นับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 10 ยังมีการเชื่อมโยงเรื่องพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรกับการนับถือเจ้าชายโอมโตะกุว่า เจ้าชายโอมโตะกุเป็นร่างจำแลงปางหนึ่งของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร นับจากคริสต์ศตวรรษที่ 11 ตอนต้น วัดหลายแห่งที่บูชาเจ้าชายโอมโตะกุสืบทอดตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติของเจ้าชายโอมโตะกุโดยแทรกบทบาทของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเพิ่มไว้ด้วย (Higashidate, 2009) การให้บทบาทพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในเรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” จึงอาจสะท้อนบทบาทสำคัญของพระโพธิสัตว์องค์นี้ในความเชื่อฝ่ายมหายานที่นับถือพระสัทธรรมปุนทริกสูตรด้วยก็เป็นได้นอกเหนือไปจากเป็นการสืบทอดลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับบทบาท “ผู้ช่วย” ของพระโพธิสัตว์องค์นี้ที่แพร่หลายในยุคนั้น

5.1.4 พระพุทธไวโรจนะ

พระพุทธไวโรจนะในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “รุฉะนะ” หรือ “บิรุฉะนะ” ถอดเสียงจากพระนามที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธหรืออาจเรียกด้วยคำแปลภาษาญี่ปุ่นว่า “ตะอินชิเนียวระอิ” สำหรับในประเทศญี่ปุ่นพระคุกะอิเดินทางไปศึกษาพระธรรมที่ประเทศจีนกลับมาเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายมิกเกียวในประเทศญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 806 ทั้งนำภาพจิตรกรรมที่เรียกว่า

“เรียวกะอิมันตะระ” ซึ่งวาดวีรชาตุมณฑลและครรภาตุมณฑลอันเป็นหลักฐานสำคัญของนิยายมิกเกียวกลับมาใช้ประกอบในพิธีกรรมด้วย ภาพชุดนี้ล้วนเขียนพระพุทธรูปไวโรจนะเป็นประธาน (Yamamoto, 1997, pp. 17-18) ทั้งยังพบภาพที่เขียนพระพุทธรูปไวโรจนะเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกจำนวนมากและปรากฏว่ามีหลายปาง ในพระพุทธรูปศาสนานิกายเท็นดะอิของประเทศญี่ปุ่นยังรับคติการสักการะพระพุทธรูปไวโรจนะจากนิยายมิกเกียด้วย ยะมะโมะโตะสังเกตุว่าช่วงแรกที่พระชะอิโซก่อร่างนิยายเท็นดะอิในญี่ปุ่นยังไม่ปรากฏร่องรอยการบูชารูปเคารพแบบนิยายมิกเกีย จนกระทั่งพระเอ็นนิกกลับจากศึกษาพระธรรมในประเทศจีนจึงพบหลักฐานการรับรององค์ประกอบจากนิยายมิกเกีย เช่น บันทึกเรื่องเจดีย์หะโฮโตของวัดโชจิอินบนเขาอิเอसानบูชาพระสัทธรรมปณตริกสูตรพร้อมด้วยรูปเคารพพระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าแห่งครรภาตุมณฑลซึ่งมีพระพุทธรูปไวโรจนะเป็นองค์ประธาน หลังจากนั้นในศาสนสถานของนิยายเท็นดะอิจึงพบตัวอย่างการบูชารูปเคารพพระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าแห่งครรภาตุมณฑลเช่นนี้ (Yamamoto, 1997, pp. 29-35) นอกจากคติเชิงพระพุทธรูปศาสนาแล้ว พบว่าพระพุทธรูปไวโรจนะยังผูกโยงกับคติชินโตที่เชื่อว่าเทโอะมะเตะระซุแท้จริงแล้วคือพระพุทธรูปไวโรจนะ หลักฐานที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเทโอะมะเตะระซุและพระพุทธรูปไวโรจนะไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่นี้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น ยังปรากฏเป็นงานศิลปะหลงเหลือถึงยุคปัจจุบัน

คติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปไวโรจนะจึงสืบทอดในพระพุทธรูปศาสนาญี่ปุ่นมาอย่างยาวนาน ผสมผสานกับความเชื่ออื่น ๆ ทำให้พระพุทธรูปไวโรจนะเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวญี่ปุ่นได้ง่าย โดยเฉพาะในยุคกลางที่แนวคิดเรื่องเทพเจ้าเป็นร่างจำลองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธรูปศาสนาแพร่หลายขึ้นแล้ว นอกจากนั้น เมื่อสืบค้นบทบาทของพระพุทธรูปไวโรจนะในตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาช่วงยุคกลาง-ยุคก่อนสมัยใหม่ พบว่าปรากฏหลายเรื่อง เช่น พระพุทธรูปไวโรจนะจำลองเป็นหญิงงามเพื่อโปรดผู้ชายให้ละทิ้งกิเลสตัณหาในเรื่อง “คะมิโยะโกะมะชิ”⁵ จำลองเป็นเด็กหนุ่มที่สละชีวิตเพื่อเป็นสามนุชย์ในเรื่อง “เคียวงะมิมะเอ็งจิ”⁶ หรือกรณีจำลองเป็นหนึ่งในพี่น้องที่โปรดสัตว์ให้ตระหนักถึงพระธรรมในเรื่อง “โอะโระโอะโระโนะซะอะอุมิ (โอะโระโอะโระโนะโซมิ)”⁷ ส่วนใหญ่กล่าวถึงบทบาทของพระพุทธรูปไวโรจนะในฐานะพระพุทธรูปเจ้าที่แสดงธรรม ขจัดกิเลสตัณหา หรือเสียสละเพื่อผู้คน ผู้วิจัยมองว่าลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับพระพุทธรูปไวโรจนะที่ปรากฏในฐานะผู้ช่วยในเรื่อง “อะกะโนะฮนจิ” ซึ่งในฉบับฮนจิเกะอิ จำลองมาเป็นนักพรตช่วยให้เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้ธรรม ลักษณะเช่นนี้คงเป็นจุดรวมของพระพุทธรูปไวโรจนะในวรรณกรรมเรื่องเล่าช่วงยุคกลาง และ “อะกะโนะฮนจิ” ได้สืบทอดลักษณะนั้นไว้ด้วย

5.1.5 พระสุริยะเทพ

พระสุริยะเทพหรือที่ปรากฏในเรื่อง “อะกะโนะฮนจิ” เป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “นิตเต็นมิ (日天子)” เป็นเทพที่มักปรากฏคู่กับพระจันทร์ พระสุริยะเทพเป็นเทพยดาที่ประทับบนสวรรค์ มีความเชื่อว่าเป็นอีกร่างหนึ่งของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

⁵ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับหญิงคนงามที่ปรารถนามาว่า “โอะโนะโนะโกะมะชิ” ซึ่งมีความรู้ความสามารถด้านกวีมาก เมื่ออายุได้ 16 ปีนางได้พบชายในดวงใจ แต่เขากลับล้มป่วยจนเสียชีวิต ด้วยกลัวเกรงวิญญาณอาฆาตของชายผู้นั้น วังหลวงจึงไม่เชิญโอะโนะโนะโกะมะชิมาร่วมงานเลี้ยงสำคัญอีก นางกลายเป็นหญิงสาวยากไร้ เมื่อแก่ชราปลุกกระท่อมใกล้วัดแห่งหนึ่ง วันหนึ่งมีนักกวีเดินทางมาสอบถามเกี่ยวกับบทกวี โอะโนะโนะโกะมะชิอธิบายให้ฟังโดยละเอียด เมื่อกวีผู้นั้นย้อนกลับมาเพื่อจะพบอีก นางกลับหายตัวไปเสียแล้ว ท้ายเรื่องเฉลยว่าโอะโนะโนะโกะมะชิคือพระพุทธรูปไวโรจนะจำลองเป็นหญิงงามเพื่อโปรดผู้ชายให้ละทิ้งกิเลสตัณหา (Tokuda, 2002, pp. 202-203)

⁶ เล่าเรื่องของอิระ คิโยโมะริที่ตั้งใจจะสร้างเมืองใหม่บริเวณฟูกุซะระแต่ไม่สำเร็จ จนมีผู้แนะนำให้คิโยโมะริบูชาขัณธสามนุชย์ 30 คนจึงจะสร้างเมืองได้ ก่อนที่ คิโยโมะริจะทำพิธีปรากฏเด็กหนุ่มผู้หนึ่งขอร้องให้คิโยโมะริคัดลอกพระสัทธรรมปณตริกสูตร แล้วตนจะยอมสละชีวิตแทนคนทั้ง 30 คน คิโยโมะริยอมกระทำตามและสร้างเมืองสำเร็จในที่สุด ท้ายเรื่องสรุปไว้ว่าแท้จริงแล้วเด็กหนุ่มผู้นั้นคือพระพุทธรูปไวโรจนะจำลองมา (Tokuda, 2002, pp. 218-219)

⁷ เล่าเรื่องของชายหนุ่มคนหนึ่งที่มีลักษณะนิสัยแตกต่างกับคนอื่น หลังมารดาเสียชีวิต พี่ชายออกเดินทางผจญภัย ส่วนน้องชายกลายเป็นผู้นำเพื่อกองทัพไปพร้อมกับแม่ชี 30 ปีให้หลังทั้งสองกลับมาพบกันอีกครั้ง ท้ายเรื่องเฉลยว่าพี่ชายคือพระพุทธรูปไวโรจนะ ส่วนน้องชายคือพระอมิตาภพุทธเจ้า จำลองร่างมาเพื่อโปรดสัตว์แสดงพระธรรมอันแท้จริง ไม่ลุ่มหลงในทางผิด (Tokuda, 2002, p. 445)

หรือพระพุทธไวโรจนะ ในพระพุทธศาสนาญี่ปุ่นกล่าวถึงพระสุริยะเทพว่าเป็นหนึ่งในเทพธรรมบาลทั้งสิบสอง อันได้แก่ พระอินทร์ พระอคนี พระยม พระนิรฤติ พระพาย พระอิสาน (พระศิวะ) พระกุเวร (ท้าวเวสสุวรรณ) พระพิรุณ พระพรหม พระปถุณี พระอาทิตย์ (พระสุริยะเทพ) และพระจันทร์ ในพระสัทธรรมปณทริกสูตรเรียกพระสุริยะเทพว่า “โฮโกเต็นมิ” (Matsushita, 2015, pp. 118-119) ในประเทศญี่ปุ่น พระสุริยะเทพมีลักษณะเป็นเทพธรรมบาลคอยปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา ลงโทษผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาพุทธและพระสัทธรรมปณทริกสูตร กรณีของนิกายโจโคะฉินมูยังมีความเชื่อว่าเป็นร่างหนึ่งของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร อีกทั้งเมื่อพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรทรงเป็นส่วนหนึ่งของพระอมิตาภพุทธเจ้า จึงทำให้เชื่อว่าพระสุริยะเทพเป็นส่วนหนึ่งของพระอมิตาภพุทธเจ้าด้วย นอกจากนี้บ้างก็ยังคงเชื่อว่าเทพอะมะเตะระสุเป็นร่างหนึ่งของพระพุทธไวโรจนะจึงทำให้เกิดความเชื่อว่าพระสุริยะเทพเองเกี่ยวข้องกับพระพุทธไวโรจนะเช่นกัน (Matsushita, 2015, pp.120-124; Yoshida, 2020, pp. 137-164) ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการที่เรื่อง “ฉะกะโนะฮอนจิ” ฉบับดั้งเดิมเกอิซากุสวะพระสุริยะเทพในฐานะผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะ/พระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้นำทางไปสู่ต้นศรียาโพธิ์แคว้นมคธ สอดคล้องกับลักษณะดังกล่าวที่พระสุริยะเทพได้รับการนับถือเป็นเทพธรรมบาลซึ่งมีหน้าที่ปกป้องดูแลผู้ฝึกฝนพระพุทธศาสนา

5.1.6 พระโลกศวรรราชพุทธเจ้า

พระโลกศวรรราชพุทธเจ้าในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “เซะจิสะอิโอบุทซุ” หรือ “รุอิโกระ” หรือ “เซะเนียวบุทซุ” มักปรากฏชื่อในคัมภีร์พุทธที่กล่าวถึงพุทธประวัติของพระอมิตาภพุทธเจ้า เพราะเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าธรรมกรหรือพระโพธิสัตว์โฮโซโบะเซะบุทซุ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระอมิตาภพุทธเจ้า เช่น ในคัมภีร์คัมมุเรียวจุเกียว คัมภีร์อะมิเตเกียว คัมภีร์เบียวโดกะกุเกียว ตอนที่มักปรากฏชื่อพระโลกศวรรราชพุทธเจ้าคือตำนานว่าด้วยพระเจ้าธรรมกร เมื่อพระโคตมพุทธเจ้าทรงเทศนาแก่เหล่าศิษย์สาวกถึงพระพุทธเจ้าทั้ง 53 พระองค์แล้ว ตรัสถึงพระพุทธเจ้าองค์ที่ 54 คือพระโลกศวรรราชพุทธเจ้า คราวหนึ่งพระเจ้าธรรมกรทรงได้ฟังธรรมเทศนาจากพระโลกศวรรราชพุทธเจ้า จึงทรงตั้งปณิธานจะบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อโปรดสัตว์โลกไว้ 48 ประการ (บ้างว่า 24 ประการ) หลังจากบำเพ็ญบารมีด้วยความยากลำบาก เมื่อเวลาผ่านไป ทรงบรรลุเป็นพระอมิตาภพุทธเจ้าในที่สุด นอกเหนือไปจากพระสูตรนิกายโจโคะฉินมูซึ่งให้ความสำคัญกับพระอมิตาภพุทธเจ้า เรื่องของพระโลกศวรรราชพุทธเจ้ายังปรากฏในงานเขียนอธิบายพระสูตรต่าง ๆ เช่น “จูจูบิยะฉะเรน” “โอโจรินชู” “อะมิเตเกียวโอะโม” เป็นต้น (Inagi, 1962, pp. 114-122) แม้งานเขียนเหล่านี้จะเป็นงานประพันธ์ โดยภิกษุชาวจีน แต่ต่างเป็นงานที่ส่งอิทธิพลแก่พระภิกษุชาวญี่ปุ่นในสมัยหลังด้วย อีกทั้งเมื่อพิจารณาว่านิกายที่ให้ความสำคัญกับคฤศชาวดีแพร่หลายยิ่งขึ้นตั้งแต่ปลายสมัยเฮอัน และแตกแขนงเป็นนิกายต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยคะมะกุระ จึงสันนิษฐานได้ว่าประวัติความเป็นมาของพระอมิตาภพุทธเจ้าย่อมจะแพร่หลายตามสื่อที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ศาสนาเหล่านั้นเช่นกัน ตัวอย่างเช่น “โฮะเกะเกียวจิกิดันโง” ซึ่งเป็นงานเขียนอธิบายความพระสัทธรรมปณทริกสูตรและรวมตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้อง เรียบเรียงโดยพระอะอิฉินนิกายเท็นดะอิ (มรณภาพ ค.ศ. 1546) กล่าวถึงประวัติของพระอมิตาภพุทธเจ้าไว้พอสังเขป หรือใน “อะมิเตเกียวเก็มมนนิ” ซึ่งเป็นงานเขียนอธิบายความคัมภีร์อะมิเตเกียวโดยพระอะอิฉินนิกายเท็นดะอิ นอกจากจะสันนิษฐานกันว่าใช้อ้างอิงเวลาเทศนาอภิปรายหลักธรรมแล้ว งานเขียนชิ้นนี้ยังมีความสำคัญในฐานะที่แสดงให้เห็นการรับเอาพระสูตรนิกายสุชาวดีในนิกายอื่นอย่างนิกายเท็นดะอิด้วย “อะมิเตเกียวเก็มมนนิ” อธิบายประวัติความเป็นมาของพระอมิตาภพุทธเจ้าไว้ว่า เมื่อพระเจ้าธรรมกรทรงฟังพระธรรมเทศนาจากพระโลกศวรรราชพุทธเจ้าจึงทรงตัดสินใจละจากสมบัติ ออกผนวชเป็นพระโฮโซบุกุ (พระเจ้าธรรมกร) หลังจากนั้นพระโฮโซบุคุรูปนี้ตรัสรู้เป็นพระอมิตาภพุทธเจ้า

ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าเรื่องเล่าที่กล่าวถึงความเป็นมาของพระอมิตาภพุทธเจ้าย่อมเป็นที่รับทราบในหมู่ภิกษุญี่ปุ่น รวมถึงผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคติเกี่ยวกับพระอมิตาภพุทธเจ้าและนิกายที่เน้นเรื่องสุชาวดีแพร่หลาย เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระอมิตาภพุทธเจ้าคงจะแพร่หลายด้วยเช่นกัน รวมไปถึงเรื่องพระอาจารย์คือพระโลกศวรรราชพุทธเจ้า การนำเสนอพระโลกศวรรราชพุทธเจ้าในฐานะอาจารย์ที่จำแลงกายมาเป็นนักพรตเพื่อชี้ทางธรรมแก่เจ้าชายสิทธัตถะจึงยังคง

ลักษณะ “อาจารย์” ของพระโลเกศวรราชพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันผู้วิจัยยังไม่พบความเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างพระโลเกศวรราชพุทธเจ้าและพระโคตมพุทธเจ้า

5.1.7 พระสัทธรรมปุณทริกสูตร

อิชิอิ (Ishii, 2016) กล่าวถึงการรับพระสัทธรรมปุณทริกสูตรในประเทศญี่ปุ่นไว้ว่า หลักฐานลายลักษณ์อักษรที่แสดงให้เห็นการรับพระสัทธรรมปุณทริกสูตรในประเทศญี่ปุ่นคือ “ฮกเกะจิโอะ” ซึ่งเป็นบันทึกการเทศน์อภิปรายหลักธรรมจากพระสัทธรรมปุณทริกสูตร สันนิษฐานว่าเรียบเรียงโดยเจ้าชายโอมโตะกุ อีกทั้งในบันทึก “นิฮนโอะมิ” บทบรรยายการศึกษาระหว่างตระกูลโมะโนะโนะเบะและตระกูลโซงะ ยังอ้างเนื้อหาบางส่วนจากพระสัทธรรมปุณทริกสูตรด้วย เมื่อกล่าวถึงเรื่องเล่าเกี่ยวกับสงครามในญี่ปุ่น สังเกตได้ว่ามีกรยกเนื้อความจากพระสัทธรรมปุณทริกสูตรมาอ้างอิงเป็นส่วนหนึ่งในการพรรณนาสงคราม เช่นใน “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” “โจงตะอิฉิมุอิ” (Ishii, 2016, pp. 16-17) อย่างน้อยเมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 7 พระสัทธรรมปุณทริกสูตรก็เป็นที่รู้จักในประเทศญี่ปุ่นเรียบร้อยแล้วและเนื้อความในพระสูตรยังส่งอิทธิพลถึงวรรณกรรมเรื่องอื่นด้วย

ตัวอย่างที่สะท้อนปรากฏการณ์ดังกล่าวคือวรรณกรรมจำพวกตำนานอภินิหารจากการบูชาพระสัทธรรมปุณทริกสูตรงานเขียนของพระญี่ปุ่นที่อธิบายเนื้อความจากพระสูตร รวมไปถึงบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงพระสูตรดังกล่าว เช่น “นิฮนโอโจเงะกุระกุ” (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 10) ซึ่งรวมตำนานเกี่ยวกับผู้ที่ได้เกิดบนแดนสุชาติ พบเรื่องที่กล่าวถึงการสวดพระสัทธรรมปุณทริกสูตรยามเช้า ทำงานตอนกลางวัน และกลางคืนสวดระลึกถึงพระอมิตาภพุทธเจ้า ใน “อิมะกะงะมิ” (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 12) ซึ่งเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ปลายสมัยเฮอันกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรโดยอ้างเนื้อหาจากพระสัทธรรมปุณทริกสูตร รวมไปถึงวรรณกรรมหลายประเภท ตั้งแต่ “มะกุระโนะโซมิ” (สมัยเฮอันตอนกลาง) “เฮอิเกะโมะโนะงะตะริ” (ต้นยุคกลาง) จนถึงวรรณกรรมประเภทโอะโตะจิโซมิ ต่างกล่าวถึงอภินิหารจากการบูชา สวด หรือคัดลอกพระสัทธรรมปุณทริกสูตรไว้มากมาย ทั้งอภินิหารเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย การที่สตรีได้รับบรรลุธรรม หรืออภินิหารอื่น เช่น ปลอดภัย รอดพ้นจากภัยอันตราย รุ่งเรืองด้วยทรัพย์สินสมบัติ เป็นต้น เนื่องจากเนื้อหาในพระสัทธรรมปุณทริกสูตรประกอบไปด้วยตำนานเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก หลายเรื่องจึงกลายเป็นที่มาของงานศิลปะหลายชิ้น

5.1.8 ความศักดิ์สิทธิ์ของพระสูตรและคติความเชื่อเรื่องพระสูตรจำแลงร่าง

จากที่กล่าวมาในข้อ 5.1.7 เห็นได้ว่าพระสัทธรรมปุณทริกสูตรอยู่ในการรับรู้ของชาวญี่ปุ่นมายาวนาน ไม่ว่าจะกรณีที่เป็นลายลักษณ์อักษร สวดประกอบในพิธีกรรม หรือแปรเป็นทัศนศิลป์ อีกทั้งหลายนิยายในญี่ปุ่นยังกล่าวถึงพระสูตรนี้เป็นพื้นฐาน ดังนั้นการนับถือบูชาพระสัทธรรมปุณทริกสูตรย่อมเป็นที่ประจักษ์อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม จากเนื้อเรื่องของ “ฉะกะโนะฮนจิ” (ฮนจิเกะอิ) ที่ “พระสัทธรรมปุณทริกสูตร” เป็นหนึ่งในผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะ หากจะอธิบายว่าเพราะพระสูตรดังกล่าวแพร่หลายและนับถือในพระพุทธศาสนาญี่ปุ่นเท่านั้น ผู้วิจัยคิดว่ายังไม่เพียงพอ เพราะเมื่อลองพิจารณาจากทัศนคติของตำนานไทย แม้จะกล่าวว่าพระพุทธศาสนาไทยยึดถือพระไตรปิฎก แต่เท่าที่ทราบไม่พบการกล่าวอ้างว่า “พระไตรปิฎก” จำแลงร่างมาช่วยเหลือตัวละคร ต่างจากกรณีที่ปรากฏใน “ฉะกะโนะฮนจิ” ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นลักษณะเด่น ที่น่าสนใจ ในหัวข้อนี้จะนำผลทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระสัทธรรมปุณทริกสูตรมาประกอบการวิเคราะห์เพิ่มเติม ดังนี้

อะซะดะ (Asada, 2016) ศึกษาเกี่ยวกับการคัดลอกและการสวดพระสัทธรรมปุณทริกสูตร ให้ข้อมูลไว้ว่า นับแต่ประเทศญี่ปุ่นรับพระสัทธรรมปุณทริกสูตรเข้ามาเผยแผ่แล้วมีการคัดลอกเพื่อสืบทอดพระสูตรนี้หลายครั้ง แต่สำนวนที่สืบทอดมาแทบทั้งหมดล้วนเป็นการคัดลอกฉบับภาษาจีนหรือคัมภีร์ หรืออาจแปลงคัมภีร์เข้าสู่รูปแบบภาษาญี่ปุ่น แต่ไม่ได้เป็นการ “แปล” เป็นภาษาญี่ปุ่นที่อ่านเข้าใจง่ายเหมือนภาษาญี่ปุ่นที่ใช้กันทั่วไป สำนวนที่ถือว่าแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นจริง ๆ

พบเพียงสำนวน “เด็นชะอิเงียวอิทซุโฮะเกะเกียวกะโจยุมินะจิระ” หรือส่วนหนึ่งจากบทเปรียบเทียบเรื่องปราสาทเนรมิตในพระสังฆธรรมปณทริกสูตรซึ่งกล่าวว่าเป็นลายมือของพระชะอิเงียวเท่านั้น จึงสะท้อนให้เห็นลักษณะอย่างหนึ่งคือการให้ความสำคัญกับภาษาต้นทาง ซึ่งนอกจากรูปประโยคแล้วยังหมายรวมถึงเสียงอ่านแบบจีนด้วย (Asada, 2016, p. 87) ในสมัยเฮอัน แม้วรรณกรรมหลายชิ้นจะประพันธ์ด้วยอักษรคันนะ แต่พบว่าเมื่ออ้างอิงข้อความจากคัมภีร์พุทธนิกายคัลลอกเป็นคัมภีร์และระบุเสียงอ่านแบบจีนไว้ ต่างจากกรณีที่อ้างอิงข้อความจากงานประเภทอื่น เช่น บันทึกรวบรวมประวัติศาสตร์จีนหรือกวีนิพนธ์จีน (Asada, 2016, pp.91-92) เมื่อพิจารณาการคัดลอกคัมภีร์พุทธในญี่ปุ่น การคัดลอกอักษรซึ่งเป็นเนื้อความของคัมภีร์ที่ละตัวอย่างประณีต หรือการคัดลอกโดยวาดฐานดอกบัวเป็นอาสนะของอักษรแต่ละตัวสะท้อนให้เห็นความเชื่อว่าอักษรในคัมภีร์มีความศักดิ์สิทธิ์บางประการ และใช้รูปอาสนะดอกบัวซึ่งถือว่าเป็นอาสนะของพระพุทธเจ้ารองรับไว้ เรียกรูปแบบการคัดลอกนี้ว่า “อิชิจิเร็นดะอิเกียว” ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการคัดลอกพระสังฆธรรมปณทริกสูตร

นอกจากนี้ตำนานเรื่องเล่าอภินิหารทางพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นยังกล่าวถึงอันตัสการคัดลอกพระสูตรว่าช่วยให้ประสบเหตุมงคล รอดพ้นจากภัยอันตราย หลุดพ้นจากทุกขภูมิ หรือได้เกิดบนแดนสุขาวดี ใน “ฮอกะเอะยะกุสะกิเกะกิโม” (ค.ศ. 1110) ซึ่งเป็นบันทึกการเทศนาธรรมจากพระสังฆธรรมปณทริกสูตร คัมภีร์อะมิเตะเกียว คัมภีร์อันเนยะมิงเงียว กล่าวถึงอันตัสการคัดลอกคัมภีร์ไว้อย่างน่าสนใจ (Asada, 2016, pp. 90-93) เช่น ตอนที่ชายผู้ไม่รักาศิลตกรก เมื่อบุตรชายของเขาคัดลอกพระสังฆธรรมปณทริกสูตรไป 64 ตัวอักษร คืนหนึ่งบุตรฝันเห็นพระพุทธเจ้า 64 องค์ เหาะมาโปรดบิดาในรอกทั้งบิดาของเขาและสัตว์นรกทุกคนต่างได้ไปเกิดบนสวรรค์ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นเพราะอันตัสการคัดลอกพระสังฆธรรมปณทริกสูตร หรือ เรื่องของภิกษุที่ทั้งสวดพระนามของพระพุทธเจ้าและสวดคัมภีร์พระสูตร โดยเฉพาะพระสังฆธรรมปณทริกสูตร คืนหนึ่งฝันว่ามีปีกงอกจากร่าง เมื่อเพ่งดูพบว่าบนปีกปรากฏอักษรจากพระสังฆธรรมปณทริกสูตรจึงตัดสินใจบินขึ้นสู่สวรรค์ เมื่อนั้นปีกจำแลงเป็นพระพุทธเจ้า 69,000 องค์ พระอมิตาภพุทธเจ้าทรงอธิบายว่าแท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าเหล่านี้คืออักษรที่ภิกษุรูปนี้สวดพระสังฆธรรมปณทริกสูตร (Kobayashi, 1975)

ผู้วิจัยคิดว่าเนื้อหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อว่า ไม่ใช่เพียงเล่มหรือเนื้อหาพระสูตรที่นับถือกัน แต่ยังเชื่อว่าอักษรแต่ละตัวจากพระสูตรมีความศักดิ์สิทธิ์ อักษรเหล่านี้เป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ จนถึงขั้นที่อักษรแต่ละตัว “จำแลงร่าง” เป็นพระพุทธเจ้ามาโปรดสัตว์ได้ อะชะดะยังกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับอักษรในพระสูตรว่าสะท้อนให้เห็นในพระสังฆธรรมปณทริกสูตรสำนวนที่แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นได้เช่นกัน อะชะดะตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า แม้สำนวน “เด็นชะอิเงียวอิทซุโฮะเกะเกียวกะโจยุมินะจิระ” จะมีเอกลักษณ์ต่างจากสำนวนคัดลอกอื่นตรงที่ส่วนใหญ่ใช้อักษรคันนะ แต่คำจีนและศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนาไม่เปลี่ยนไปใช้คำญี่ปุ่น ยังคงยึดเสียงอ่านแบบจีน และคำว่าพระพุทธเจ้า (仏) คงคันจิไว้ อะชะดะแสดงความเห็นว่า แม้จะกล่าวว่าเป็นสำนวนแปลภาษาญี่ปุ่น แต่การคงเสียงอ่านแบบจีนไม่ปรับเป็นคำญี่ปุ่นเช่นนี้ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า ผู้ฟังบทสวดหรือผู้อ่านพระสังฆธรรมปณทริกสูตรสำนวนแบบนี้ไม่น่าจะทำความเข้าใจเนื้อหาได้ หากไม่เคยทราบเนื้อความภาษาจีน การคัดลอกแบบนี้จึงไม่อาจกล่าวว่าเป็นการคัดลอกเพื่อถ่ายทอดเนื้อหา แต่เป็นไปเพื่อให้สามารถอ่าน “ออกเสียง” ได้ง่ายขึ้น ดังนั้นต่อให้ไม่ทราบความหมายก็ยังสามารถสวดหรืออ่านพระสูตรได้ ลักษณะการคัดลอกเช่นนี้เป็นหลักฐานสะท้อนให้เห็นมุมมองเกี่ยวกับตัวอักษรและเสียงอ่านของคัมภีร์พุทธซึ่งต้องการคงความศักดิ์สิทธิ์ไว้ (Asada, 2016, pp. 94-95)

นอกจากนี้ โทะกิเอะดะ (Tokieda, 2016) กล่าวถึงวัฒนธรรมการทำบุญอุทิศส่วนกุศลประเภทหนึ่งโดยคัดลอกคัมภีร์และก่อเนินดินเตี้ย ๆ ฝังไว้เรียกรูปแบบการทำบุญเช่นนี้ว่า “เคียวสุกะ” ส่วนใหญ่มักคัดลอกบนกระดาษใส่กระบอกแล้วฝังลงดิน แต่บางกรณีพบว่าคัดลอกบนวัสดุอื่น ๆ เช่น บนแผ่นกระเบื้อง แผ่นโลหะ หินชนิดต่าง ๆ เปลือกหอย และยังพบกรณีที่คัดลอกอักษรจากพระสูตรบนก้อนหินที่ละก้อนเรียกว่า “อิชิชะเกะเกียว” หนึ่งในพระสูตรที่คัดลอกกันมากคือ พระสังฆธรรมปณทริกสูตรจากการศึกษาพบว่าเคียวสุกะที่พบมากตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมาไม่นิยมคัดลอกบนกระดาษ แต่จะคัดลอกบนก้อนหินขนาดเล็กแทน อาจเพราะคงทนมากกว่า อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหินแต่ละก้อนขนาดเล็กและไม่เท่ากันทำ

ให้ตัวอย่างที่พบส่วนใหญ่เป็นการคัดลอกอักษรกอนละ 1-3 ตัวแล้วฝังลงดินโดยไม่ได้จัดเรียงใส่ภาชนะ เคียวสุกะลักษณะนี้พบตั้งแต่พื้นที่จังหวัดมียะจิ ยะมะงะตะ เอะฮิเมะ มิเอะ ฯลฯ กล่าวได้ว่าพบทั่วประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นสถานที่สำคัญทางความเชื่อศาสนา (Tokieda, 2016, pp. 191-197)

อีกทั้งอย่างที่กล่าวไว้ในหัวข้อบทวนวรรณกรรมว่าโมะโตะอิ (Motoi, 2013, 2016, 2017) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระสัทธรรมปุนทริกสูตรกับ “อะกะโนะฮะนิจิ” ไว้ว่าเรื่อง “อะกะโนะฮะนิจิ” น่าจะอยู่ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับพระสัทธรรมปุนทริกสูตรอย่างยิ่ง เนื่องจากเนื้อหามีความคล้ายคลึงกันกับเนื้อหาในพระสูตร รวมไปถึงผลงานที่เขียนอธิบายพระสูตรดังกล่าวหลายส่วน จากการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระสัทธรรมปุนทริกสูตรเป็นที่รู้จักและนับถือกันทั่วไปอย่างที่เล่าไว้ในตำนานอภินิหารต่าง ๆ เนื้อหาของพระสูตรถ่ายทอดผ่านเสียงสวดรวมไปถึงตัวอักษรที่ประกอบกันกลายเป็นเนื้อหาความเชื่อเรื่องการคัดลอกพระสัทธรรมปุนทริกสูตรหรือผลบุญจากการนับถือพระสัทธรรมปุนทริกสูตรนั้นเป็นที่ทราบและ นับถือกันในหมู่ชาวญี่ปุ่นทั่วไป สังเกตได้จากตำนานต่าง ๆ ที่พบหลักฐานในวรรณกรรมซึ่งหลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนที่กล่าวถึงอภินิหารจากการนับถือพระสัทธรรมปุนทริกสูตรโดยเฉพาะ หรือเป็นการอ้างอิงเนื้อหาพระสูตรในวรรณกรรมชิ้นอื่น ที่สำคัญคือคติความเชื่อว่าอักษรแต่ละตัวหรือเสียงสวดพระสัทธรรมปุนทริกสูตรนับว่ามีความศักดิ์สิทธิ์และอักษรแต่ละตัวในพระสูตรเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า จากหลักฐานทั้งเคียวสุกะที่ไม่จำเป็นต้องคัดลอกพระสูตรเป็นฉบับสมบูรณ์ในคราวเดียว แต่สามารถคัดลอกอักษรแต่ละตัวลงบนวัสดุแต่ละชิ้นได้ด้วย สะท้อนให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของอักษรแต่ละตัวในพระสูตร รวมถึงการสวดหรือการคัดลอกพระสูตรที่พยายามคงเสียงอ่านแบบจีนหรือคงอักษรจีนบางคำไว้ ผู้วิจัยมองว่าสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของพระสัทธรรมปุนทริกสูตรในทัศนะของชาวญี่ปุ่น รวมไปถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระสูตร และสถานที่ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า จนกระทั่งการที่ใน “อะกะโนะฮะนิจิ” ดำเนินเรื่องให้พระสัทธรรมปุนทริกสูตรเป็นหนึ่งในผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะและจำแลงร่างได้แบบนี้เป็นที่ยอมรับได้ เนื่องจากในยุคสมัยที่เรื่องนี้เขียนขึ้นปรากฏความเชื่อดังกล่าวรองรับอยู่แล้ว และเมื่อพิจารณาว่าเรื่อง “อะกะโนะฮะนิจิ” น่าจะอยู่ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการ นับถือพระสัทธรรมปุนทริกสูตรอย่างมาก จึงยังสมเหตุสมผลที่จะรับเอาความเชื่อดังกล่าวสอดแทรกในผลงาน

5.2 การใช้ฉากภูเขาในเรื่อง “อะกะโนะฮะนิจิ” และคติความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์

จากการวิเคราะห์โครงเรื่องและองค์ประกอบของ “อะกะโนะฮะนิจิ” ทั้ง 3 ฉบับพบการใช้ภูเขาเป็นฉากดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวอย่างฉากภูเขาในเรื่อง “อะกะโนะฮะนิจิ” ทั้ง 3 ฉบับ⁸

ฉบับ ตอน	เต็งกิเกะอิ	ฮะนิจิเกะอิ	อะกะโนะฮะนิจิ
ทำนายพระลักษณะ	足高山ト云山 ^二 、仙人住給、彼ノ仙人、太子ノ御前 ^二 、飛来 ^テ (นักพรตที่พำนักบนภูเขาที่ชื่อ อะคะโมะทะยะมะ)	王城より北に、二百五十里をさつて、 <u>あしたせんと云山より</u> 、仙人とび来て、かの浄飯わうの (御前にきたつて) 御前にて、の給はく、彼しちだ太子は、わうさうましますといへ共、たゞ佛法相にて、まします也 (มีนักพรตเหาะมาจากเขาที่	香山と申山に、ひとりの仙人あり、五神通をえて、よく、一さいのことをしれり、なをは、あした仙人と申す (ภูเขาที่ชื่อโคเซ็น มีนักพรตพำนักอยู่

⁸ เนื้อหาแต่ละสำนวนอ้างอิงจากโยะโกะยะมะ (Yokoyama, 1962)

	เหาะลงมาเบื้องหน้า เจ้าชาย)	ชื่อว่า <u>เขาลิตะ</u> ซึ่งห่างจากพระราชวัง ไปทางเหนือสองร้อยห้าสิบสี่ ลมมาที่ เบื้องพระพักตร์ของพระเจ้าสุทโธทนะ กล่าวว่า “เจ้าชายลิตะตะพระองค์นี้ แม้จะกล่าวว่าทรงมีลักษณะของราชันย์ แต่ก็มีลักษณะของพระศาสดาธรรมยิ่ง ...”)	พร้อมด้วยอภิญญาทำ รอบรู้ทุกสิ่งอัน นามว่า นักพรตลิตะ)
เสด็จออก มหาภิเนษกรรม	去 ^テ 、太子、下化衆 生ノ轡 ^ヲ 、食 ^シ 駒 ^ニ 、 四門ヨリ、出 ^シ トシ 給 ^ヘ 、四十余丈ノ城 郭、築 ^{カコ} シタレハ、出 給 ^{ベキ} 様 ^ニ 無 ^シ 、四王 天ヨリ、四天 ^ニ テ、馬ノ 足 ^ヲ サケテ、四十余 丈ノ門ヲハ、如 ^ク 三鳥 ノ飛 ^カ 、旦 ^ニ 特 ^ニ 山 ^ニ 飛 給 ^{ナリ} (เมื่อเจ้าชายสวมบังเหียน แห่งการโปรดสัตว์แก่ อาชานันและจะเสด็จออก จากกำแพงสี่ทิศ กลับไม่ อาจเสด็จออกได้เพราะมี กำแพงสูงสี่สิบกว่าจั้ง สร้างไว้ ท้าวจตุโลกบาล จากสวรรค์ชั้นจาตุมหา ราชาทรงแหะลงมา ประคองอุ้งเท้าของอาชา แล้วลอยข้ามกำแพงสูงสี่ สิบกว่าจั้งนั้นออกไปราว กับนกบิน ไปสู่ <u>เขาทันทกะ</u> กะ)	さても太子は、雲にのり、 <u>だん</u> <u>どくせん</u> へ、飛給ふ(แล้วเจ้าชาย ก็ทรง (ขี่ม้า) บนหมู่เมฆเหาะทะยานไป ยัง <u>เขาทันทกะ</u>)	とひこし給へは、し やのくも、むまのあ しに、とりつひて、 ついちをこへたり、 かくて、ほどなく、 <u>たんどく山</u> に、つき 給ひて、あらゝか らゝと申、仙人に、 あひたまへり (...ทรง ทะยานข้ามแล้ว ฝ่ายนาย ฉันนะก็เกาะอุ้งเท้าของ อาชานันข้ามกำแพงไป ไม่ นานก็ถึง <u>เขาทันทกะ</u> ทรง พบนักพรตนามว่าอาลาร ดาบส กาลามโคตร)
เสด็จสู่แดนมคธตาม หาดันคริมหาโพธิ์	中天竺 ^ノ 伽陀国ノ 中、伽耶山ノ辺 ^ニ 、草 座石ト云岩有 ^リ 、是 ^ヲ 金剛座ト云 (ที่บริเวณ <u>เขาคยา</u> ในแคว้นมคธทาง อินเดียกลางนั้น มีแท่น หินที่เรียกว่า “พระอาสน์ ที่ปูลาดหญ้า” หรือบ้าง	中天竺まかた國のうちに、 <u>かや</u> <u>せん</u> と云山あり、かの山のほと りに、くはんきじゆといふ木あ り、その木のもとに、しやうさ せきと云岩あり (ในแคว้นมคธทาง อินเดียกลางมีภูเขาที่ชื่อ <u>เขาคยา</u> ใกล้ เขาลูกนั้นมีต้นไม้แห่งความปิตินดี ได้	まかた国、 <u>正覺山</u> 、 ぼだろじゆのもと、こ んがろほうせきの、う へにざし給て、三十 二相、八十種好、紫 磨黄金の仏と、なり 給ふ (ได้ต้น คริมหาโพธิ์ ณ <u>โพธิบรรพต</u> แคว้นมคธ ทรง ประทับบนพระวัชรอาสน์

	เรียกว่า “พระวัชรอาสน์”)	ต้นไม้นี้มีแท่นหินที่เรียกว่า โพธิบัลลังก์)	ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระกายาสีทองอร่ามเรืองรอง พร้อมด้วยมหาบุรุษสักขีณาสบสิบสองประการ อนุพยัญชนะแปดสิบประการ)
ตำนานพระजिเกีย	ไม่ปรากฏ	ไม่ปรากฏ	(持経カ) むかし、□ □ 上人と申て、おやかう／＼の人、まし／＼き、はせに、□もつて、おやのこせを、いのり給へは、くわんをん、ゆめにつげて、のたまはく、おやのごせを、たすけん と、おもひたまは、かうやさん に、こもつて、法華経を、よみ給へとありし、御つげにまかせて、かうやさんにこもり、あけくれ、おやのために、法華をよみ給へり あるとき、まなこをきよめて、天をみ給へは、二たりのおや、みろくぼさつのまします、とそつてんに、うまれて、れんげのうへに、ざし給へり ในอดีตกาล มีภิกษุรูปหนึ่งนามว่าพระจิกิเกีย (พระโจโยะ) เป็นผู้กตัญญูต่อบิดามารดา พระจิกิเกียรู้ดั่งที่ฮะเซะ เมื่อประสงคจะทราบภพภูมิที่บิดามารดาตนไปเกิด พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรทรงปรากฏในฝันของพระจิกิเกียแล้วตรัสว่า หากมีจิตคิดช่วยบิดามารดาไปสู่ภพภูมิที่ดี ให้เดินทางไปสู่ดั่งที่เขาโคยะซัน สวดพระสัทธรรมปุณทริกสูตร

			พระจีเกี่ยวจึงบำเพ็ญตามที พระโพธิสัตว์ตรัส เก็บตัว ธุดงค์ที่ <u>เขาโคยะ</u> ชั้นและสวด พระสัทธรรมปุณฑริกสูตร ทั้งวันทั้งคืนเพื่อเป็นกุศลให้ บิดามารดา วันหนึ่ง เมื่อ มองบนท้องฟ้าก็เห็นบิดา มารดาได้ไปเกิดบนดอกบัว ณ สวรรค์ชั้นดุสิตที่พระศรี อริยเมตไตรยประทับ)
เทศนาพระสัทธรรม ปุณฑริกสูตร	ไม่ปรากฏ	りやうしゆせんに、のほりたま ひて、はじめて法花経を説給 ふ (ทรงเสด็จขึ้น <u>เขาคิซุมิกุ</u> แสดงพระ สัทธรรมปุณฑริกสูตรเป็นครั้งแรก)	七十一さいの御と し、中天ぢく、まか た国、 <u>霊鷲山</u> と申や まにして、八ヶ年の あひた、法華経をと き給ひて (เมื่อทรง พระชนมายุเจ็ดสิบเอ็ด พรรษา ทรงแสดงพระ สัทธรรมปุณฑริกสูตรที่ <u>เขา ช็ือคิซุมิกุ</u> ณ แคว้นมคธ ในอินเดียกลาง นานแปดปี)
พระมหากัสสปะ บำเพ็ญเพียร	ไม่ปรากฏ	かせう けいそく 迦葉は、 <u>鷄足山</u> に籠り給ひた り (略) かくて七日にをよふ、 迦葉尊者、山を出来り給ふを (พระมหากัสสปะธุดงค์อยู่ที่ <u>เขาฤก- กุสัมปัตตบรรพต</u> (...) เวลาผ่านไปเป็น เวลาเจ็ดวัน รวบรวมบรให้พระมหากัส สปะออกจากภูเขานั้นหรือไร)	ไม่ปรากฏ

ที่มา: ผู้วิจัย

จากตารางที่ 2 พบว่าหลายเหตุการณ์ในเรื่องกล่าวถึงฉากหลังที่เป็นภูเขา ตัวอย่างเช่น เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้
โหราทำนายพระลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะ เรื่องกล่าวถึงนักพรตที่เหาะมาจากภูเขาแห่งหนึ่งเพื่อยืนยันคำพยากรณ์ที่เจ้าชาย
จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ใน “ฉะกะโนะฮนจิ” กล่าวถึงภูเขาที่นักพรตผู้นี้พำนักด้วยชื่อว่า “อะมิตะกะยะมะ” “เขาอิตะ
(อะมิตะเซ็น)” “โคเซ็น” ส่วนตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรรมระบุไว้ชัดเจนว่า จุดหมายเมื่อเสด็จออกจากพระราชวังคือ
เขาทัทกะ (ตันโดะกุเซ็น) เป็นสถานที่ที่เจ้าชายบำเพ็ญเพียรกับนักพรต หลังจากนั้นทรงได้รับคำชี้แนะให้เสด็จสู่แดนมคธเพื่อ
ตามหาพระแท่นวัชรอาสน์ได้ต้นศรีมหาโพธิ์ซึ่งอยู่เชิงเขาคยา โดยในฉบับฉะกะโมะโนะกะตะริใช้ชื่อว่า “โพธิบรรพต (โฌงะกุ-
ซัน)” ส่วนตำนานพระจีเกี่ยวกล่าวถึงครั้งที่พระจีเกี่ยวได้รับคำชี้แนะให้สวดพระสัทธรรมปุณฑริกสูตรบนเขาโคยะชั้น เพื่อเป็น
กุศลให้บิดามารดา หรือตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาพระสัทธรรมปุณฑริกสูตรระบุนว่าทรงเทศนาที่เขาคิซุมิกุ (เรียวกุเซ็น)

และยังกล่าวถึงสถานที่ที่พระมหากัสสปะบำเพ็ญเพียรคือเขาฤๅกกุสัมปัตตบรรพต (เคะโฆะกุซัน) จึงเห็นได้ว่าภูเขาในเรื่อง “ฉะกะโณชนจิ” ปรากฏเป็นฉากในสถานการณ์ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นที่พำนักอาศัยของนักพรต ผู้ทรงภูมิ ผู้ชี้แนะแนวทางให้ผู้บำเพ็ญเพียร
- (2) เป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร ผีกตนเพื่อบรรลุสัจธรรม
- (3) เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล
- (4) เป็นสถานที่เทศนาพระธรรมและคัมภีร์สำคัญ

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อเกี่ยวกับ “ภูเขา” ในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “ซังกะกุฌิงโก” เป็นคติที่ปรากฏในประเทศญี่ปุ่นมาตั้งแต่ยุคโบราณ ตัวอย่างเช่น ใน “โฌะกุนิฮงจิ” บันทึกวันที่ 29 เดือน 4 ค.ศ. 698 ระบุว่ามีการจัดพิธีถวายม้าเพื่อขอฝนที่เขายะมิโนะ และในคริสต์ศตวรรษที่ 9 จัดพิธีเพื่อขอให้ผลผลิตทางการเกษตรงอกงามอุดมสมบูรณ์กับเทพเจ้าแห่งภูเขาทั้งเจ็ด (Miyake, 2022, p. 27) จึงเห็นได้ว่าเป็นที่ที่สะท้อนความเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เหมาะสมสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาปรากฏในประเทศญี่ปุ่นอย่างชัดตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 อย่างที่กล่าวไปในหัวข้อ ทบทวนวรรณกรรมว่าความเชื่อเกี่ยวกับภูเขาเช่นนี้ได้พบเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น แต่จะเห็นได้ว่าในเรื่อง “ฉะกะโณชนจิ” ปรากฏชื่อภูเขาสำคัญในคตินิพพานหลายแห่ง คาดว่าเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากคตินิพพานพุทธศาสนา อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากการให้ความสำคัญกับพระสัทธรรมปณทริกสูตร สันนิษฐานได้ว่าเรื่องนี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากข้อเขียนในพระสัทธรรมปณทริกสูตรด้วย เนื่องจากชื่อภูเขาหลายแห่งตรงกับที่ระบุในพระสูตร โดยเฉพาะเขาคิมมูกุที่กล่าวถึงภูเขานี้ในฐานะสถานที่ที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกจะปรากฏกายเพื่อเทศนาธรรม ยังกล่าวว่าเป็นแดนพุทธเกษตรของพระโคตมพุทธเจ้าด้วย

ส่วนบันทึกทางประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นร่องรอยความเชื่อเกี่ยวกับภูเขาในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 นอกจาก “โฌะกุนิฮงจิ” ในบันทึกประวัติศาสตร์ เช่น “เอ็งจิฉิกิ” “ฟูโดะกิ” ยังปรากฏชื่อภูเขาในฐานะที่ตั้งศาลเจ้าสำคัญและสถานที่ประกอบพิธีกรรมของราชสำนัก ส่วนมากนิยมบูชาเทพเจ้าบนภูเขาเพื่อขอฝนหรือขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ในกฎหมาย “ทะอิโฮริทซึเรียว” (ค.ศ. 702) ระบุว่าพระที่ประสงค์จะออกธุดงค์บนภูเขาต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของวัดที่สังกัดและรัฐก่อน (Miyake, 2022, p. 95) จึงเห็นได้ว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 8 นอกจากภูเขาจะเป็นสถานที่เพื่อประกอบพิธีกรรมหรือเป็นที่ตั้งของศาสนสถานแล้ว ยังเป็นสถานที่สำหรับบำเพ็ญเพียรออกธุดงค์ถึงระดับที่รัฐต้องออกมาตรการเพื่อให้เกิดขั้นตอนที่ชัดเจน ในสมัยนารายังพบว่าภูเขาเป็นจุดที่มีการสร้างวัดมาก เรียกวัดเหล่านี้รวม ๆ ว่า “ยะมะเดะระ” ใช้เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติของพระ เช่น วัดอิโตะเดะระที่เขายะมิโนะ วัดโมโรจิที่เขามุโร ยิ่งเมื่อเข้าสู่สมัยเฮอันซึ่งนิกายใหญ่ 2 นิกายเริ่มก่อร่างสร้างตัวในประเทศญี่ปุ่นโดยใช้ภูเขาเป็นศูนย์กลาง คติ “ซังกะกุฌิงโก” จึงยิ่งชัดเจนมากขึ้น พระชะอิโอะเผยแผ่คำสอนนิกายเทนดะอิโดยตั้งศูนย์กลางที่เขายิเอะฮิซัน ส่วนพระคุกะอิเผยแผ่คำสอนนิกายมิกเกียวโดยมีศูนย์กลางที่เขาคิยะซัน อีกทั้งเมื่อราชสำนักจะประกอบพิธีกรรมเพื่อสยบวิญญูณร้ายจะนิมนต์พระที่เคยฝึกปฏิบัติบนภูเขา มาประกอบพิธี ตัวอย่างเช่น ค.ศ. 863 นิมนต์พระอะตะทซุซึ่งเคยบำเพ็ญบนเขายิเอะฮิซันมาทำพิธีกรรมให้กับวิญญูณร้าย 6 ตน และเริ่มพบหลักฐานที่ราชสำนักและขุนนางเดินทางขึ้นไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นมา นอกจากราชวงศ์และขุนนางในราชสำนักแล้ว ยังพบว่ามีพระผู้ใหญ่ นักรบ สามัญชนผู้มีฐานะในท้องถิ่นเดินทางไปสักการบูชาที่เขาที่เขาศักดิ์สิทธิ์ที่ถือกันว่าเป็นแดนพุทธเกษตรด้วย (Miyake, 2022, pp. 97-102)

ในยุคกลาง พบหลักฐานการเดินทางสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและที่เป็นงานศิลปะ สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากเขาคุเมะโนะ เขายิเอะฮิซัน เขาคิยะซัน เขาคิมบะเซ็นที่ปรากฏชื่อในเอกสารตั้งแต่ยุคโบราณ หลักฐานในยุคกลางยังกล่าวถึงภูเขาศักดิ์สิทธิ์แห่งอื่นด้วย เช่น เขาอะโอะเนะซัน เขาอะกุซัน เขานิโกซัน เขาอะตะยะมะ ฯลฯ ยังมีการรวมกลุ่มกันของพระที่ฝึกบำเพ็ญเพียรบนภูเขาที่เรียกว่า “มูเง็นชะ” หรือ “เซ็นดะทซุ” นอกจากทำหน้าที่นำทางคณะขึ้นเขาไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังเป็นตัวกลางประสานเพื่อสร้างเครือข่ายระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสามัญชนผู้ศรัทธา ให้เกิด

การบริหารจัดการงบประมาณ ที่พัก และรับบริจาค กระทั่งในสมัยมูโรมะชิเกิดกลุ่มผู้บำเพ็ญ 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มโทสันชะ และกลุ่มฮันสันชะ “ฉะเง็นจะ” แต่ละกลุ่มจะเดินทางไปตามแคว้นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้คนรับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาที่กลุ่มตนดูแล และเดินทางขึ้นเขาไปบำเพ็ญฝึกปฏิบัติเป็นรอบตามช่วงเวลาที่กำหนด การดำเนินงานเช่นนี้จำเป็นต้องมีผู้อุปถัมภ์ค่าใช้จ่าย ดังนั้นวัตถุประสงค์หลักอย่างหนึ่งที่ทำให้ “ฉะเง็นจะ” ต้องเดินทางไปแต่ละท้องถิ่นคือเพื่อหาผู้บริจาคทุนทรัพย์จากหลักฐานงานศิลปะยุคกลางพบภาพเขียนว่าด้วยการเดินทางขึ้นเขาเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นเขาคุมะโนะเขาอะกุซัน เขาฟูจิ เขาทะเตะยะมะ ฯลฯ และยังพบเอกสารที่ว่าด้วยตำนานความศักดิ์สิทธิ์และประโยชน์ของการเดินทางไปสักการะบนภูเขาศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่ง เช่น “ฉะเง็นฉะโยอิเกะทังชู” “ฉะเง็นฉะนิโนโมะ” “เรียวบุมนโดอิโมะ” (Miyake, 2022, pp. 106-107) กระทั่งปัจจุบันก็ยังปรากฏความเชื่อเรื่องการเดินทางขึ้นภูเขาศักดิ์สิทธิ์

อุริว (Uryuu, 2020) ยังกล่าวถึงคติเรื่องการบำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลเพื่อชำระวิญญาณผู้ตายจนครบรอบ 33 ปี ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยนารา แต่เป็นตัวอย่างของพิธีกรรมในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น สันนิษฐานว่าสามัญชนรับคติดังกล่าวมากขึ้นตั้งแต่กลางสมัยมูโรมะชิเป็นต้นมา โดยทั่วไปเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเสียชีวิต ญาติจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายเพื่อชำระล้างจนวิญญาณบริสุทธิ์ กลายเป็นวิญญาณบรรพบุรุษและไม่ต้องอุทิศส่วนกุศลเฉพาะบุคคลนั้นในฐานะปัจเจกอีก การทำบุญอุทิศส่วนกุศลนี้เริ่มตั้งแต่ผู้ตายเสียชีวิตครบ 7 วันจนครบรอบ 33 ปี ในแถบภูเขาที่มีความเชื่อว่าระหว่างที่ยังได้รับบุญกุศลไม่ครบ วิญญาณผู้ตายจะวนเวียนอยู่บนภูเขา เมื่อได้รวมเป็นวิญญาณบรรพบุรุษแล้วจึงเดินทางจากยอดเขาไปสู่สวรรค์ (Uryuu, 2020, p. 33) ความเชื่อนี้สะท้อนบทบาทของภูเขาในฐานะโลกหลังความตาย เป็นพื้นที่ที่อยู่ในมิติอื่น การฝึกปฏิบัติของนิกายมิกเกียวยังสะท้อนให้เห็นคติดังกล่าว โดย “ฉะเง็นจะ” จะเดินทางขึ้นเขาเพื่อฝึกปฏิบัติ ถือว่าการเข้าไปในอาณาเขตของภูเขาเปรียบเสมือนการเดินทางเข้าสู่โลกหลังความตาย เป็นดังการตายไปแล้วครั้งหนึ่ง เผชิญกับความยากลำบากต่าง ๆ บนป่าเขาเสมือนได้รับทัณฑ์ในทศกัณฐี เมื่อเสร็จสิ้นการบำเพ็ญก็เสมือนว่าได้เกิดใหม่อีกครั้ง ชำระ บาปทั้งหลายกลับมาบริสุทธิ์ และยังไปเยือนแดนพุทธเกษตรของพระพุทธเจ้าที่ปกครองบริเวณนั้นด้วย เนื่องจากมักเปรียบภูเขาศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่งในญี่ปุ่นว่าเป็นแดนพุทธเกษตรของพระพุทธเจ้าบางองค์ เรียกแนวคิดเช่นนี้ว่า “กิฉะอิเซอิ” หรือ “กิฉะอิเซอิ” (Uryuu, 2020, pp. 90-91)

จากข้อมูลดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในพุทธประวัติเรื่อง “ฉะกะโนะฮนจิ” กล่าวถึงภูเขาหลายแห่งในฐานะสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พำนักของนักพรต และเป็นที่ฝึกบำเพ็ญก่อนตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและศิษย์สาวก ผู้วิจัยคิดว่าการใช้ภูเขาในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ย่อมได้รับอิทธิพลจากเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพุทธประวัติ แต่ไม่ใช่เพียงเท่านั้น เนื่องจากเรื่อง “ฉะกะโนะฮนจิ” เป็นพุทธประวัติญี่ปุ่นที่มีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบเพื่อให้เข้ากับบริบทวัฒนธรรมของญี่ปุ่น การที่ในประเทศญี่ปุ่นมีความเชื่อว่าภูเขาเป็นพื้นที่อีกโลกหนึ่ง เป็นโลกหลังความตายหรือเปรียบเป็นแดนพุทธเกษตรของพระพุทธเจ้า จนกระทั่งพัฒนาไปสู่คติเรื่องการออกอุทิศบนภูเขาเพื่อรับพลังศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้การรับรองประกอบของเหตุการณ์ในเรื่องพุทธประวัติที่มีฉากหลังเป็นภูเขาไม่ขัดแย้งกับคติความเชื่อของชาวญี่ปุ่น อีกทั้งการกำหนดฉากให้เจ้าชายสิทธัตถะบำเพ็ญเพียรอย่างยากลำบากกับนักพรตเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าบนภูเขานั้น คล้ายคลึงกับการฝึกปฏิบัติบนภูเขาในยุคกลางที่กล่าวมาในแง่ที่ “ภูเขา” เป็นพื้นที่บำเพ็ญปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานะไปสู่สถานะที่สูงขึ้นหรือบริสุทธิ์ขึ้น ผู้วิจัยจึงมองว่าการใช้ “ภูเขา” เป็นฉากหลังของเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง “ฉะกะโนะฮนจิ” ทั้ง 3 ฉบับนี้สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อของญี่ปุ่นเกี่ยวกับภูเขาในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ดังที่กล่าวมา

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

“ณะกะโนะฮนจิ” นับเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติญี่ปุ่นที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อญี่ปุ่นหลายประเด็น ผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะ/พระโคตมพุทธเจ้ามีหลากหลาย ไม่จำกัดบทบาทเฉพาะสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์ใดองค์หนึ่ง พบลักษณะเด่นประการหนึ่งในกลุ่มฮนจิเกะคือพระสัทธรรมปุณฑริกสูตรจำลองร่างมาเป็นผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะ การที่พระสัทธรรมปุณฑริกสูตรจำลองร่างเป็นผู้ช่วยของเจ้าชายสิทธัตถะสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อที่ว่าพระสูตรนี้เป็นที่เคารพบูชา เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นอักษรในพระสูตรยังมีความศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังถือว่าเป็นการนำองค์ประกอบที่พบในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาญี่ปุ่นยุคกลางมาผลิตซ้ำ ประเด็นต่อมา เรื่องการใช้ภูเขาเป็นฉากหลายเหตุการณ์นั้น แม้คติความเชื่อเรื่องภูเขาเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ปรากฏในอารยธรรมอื่น ๆ รวมถึงในคติของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับ “ภูเขา” แต่หากพิจารณาคติความเชื่อเกี่ยวกับภูเขาในประเทศญี่ปุ่นจะพบว่า ญี่ปุ่นมีร่องรอยความเชื่อเช่นนี้มาช้านานตั้งแต่ยุคโบราณ มีคติว่าภูเขาเป็นพื้นที่เชื่อมโยงสู่อีกมิติ อาจเป็นโลกหลังความตายหรือแดนพุทธเกษตร เป็นสถานที่ธุดงค์ฝึกตนของนักบวช เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์หรือไปสู่สถานะที่สูงขึ้น ลักษณะเช่นนี้คงส่งผลให้การรับรององค์ประกอบที่ฉากหลังในเรื่องพุทธประวัติเป็นภูเขาไม่ขัดแย้งกับคติความเชื่อดังกล่าวของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากประเด็นที่เสนอในบทความ ผู้วิจัยเห็นว่ายังเหลือประเด็นที่สามารถศึกษาจากวรรณกรรมพุทธประวัติญี่ปุ่นได้อีกมาก ไม่ว่าจะเป็นพุทธประวัติกลุ่ม “ณะกะโนะฮนจิ” หรือพุทธประวัติสำนวนอื่น และอาจต่อยอดศึกษาในแง่ของภาพพุทธประวัติได้อีกด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาต่างประเทศ

- Asada, T. 浅田徹. (2016). Shosha to dokuju: Hokekyou no moji to koe 書写と読誦—法華經の文字と声 [Transcription and recitation: Characters and sounds of the Lotus Sutra]. In T. Asada (Ed.), *Nihonkasuru hokekyou* 日本化する法華經 [The Japanization of the Lotus Sutra] (pp. 86-98). Benseishuppan.
- Dake, M. 嵩満也. (2017). Indo, chuugoku, nihon joudokyou niokeru amidabutsushinkou to joudokan no shisouteiki tenkai インド・中国・日本浄土教における阿弥陀仏信仰と浄土観の思想的展開 [The development of the idea of Amida Buddha and the pure land in India, China, and Japan]. *Ryuukokudaigakukokusaishakaibunkakenkyuushokiyou* 龍谷大学国際社会文化研究所紀要 [Journal of the Socio-Cultural Research Institute, Ryukoku University: Society and Culture], 19, 65-75.
- Higashidate, S. 東館紹見. (2009). “Hokekyou” juyou toshite no kannonshinkou to sono keitai 『法華經』受容としての観音信仰とその形態 [The Japanese faith in Kannon as an aspect of the acceptance of the Lotus Sutra]. *Shuukyoudenkyuu* 宗教研究 [Journal of Religious Studies], 82(4), 949-950.
- Inagi, S. 稲城選恵. (1962). *Houzoubosatsuron: Sono sonzai riyuu wo chuushin toshite* 法蔵菩薩論：その存在理由を中心として [The study of Hozoubosatsu: Focusing on His Raison d'être]. Hyakkaen.
- Ishii, K. 石井公成. (2016). “Hokekyou” to geinou no musubitsuki: Shoutokutaishiden, biwahoushi, ennen 『法華經』と芸能の結びつき—聖徳太子伝・琵琶法師・延年 [The relationship between the Lotus Sutra and entertainment: The story of Prince Shoutoku, Biwa Minstrels and Buddhist entertainment performed by monks and pages]. In T. Asada (Ed.), *Nihonkasuru hokekyou* 日本化する法華經 [The Japanization of the Lotus Sutra] (pp. 12-23). Benseishuppan.
- Kobayashi, Y. 小林芳規編 (Ed.). (1975). *Hokkehyakuzakigakishou sousakuin* 法華百座聞書抄総索引 [Index of “Hokkehyakuzakigakishou”]. Musashinoshoin.
- Kondou, Y. 近藤譲. (2008). Kodai no shitennou shinkou to kyokaininshiki 古代の四天王信仰と境界認識 [Shitennou belief and boundary recognition of ancient times]. *Bukkyoudaigaku shuukyoubunka myuujiamu kenkyuu kiyou* 佛教大学宗教文化ミュージアム研究紀要 [Journal of Bukkyo University Religion Culture Museum], 5, 5-23.
- Matsushita, F. 松下藤子. (2015). Nichirenshounin no shijoushikyoka: Nittenshishinkou wo chuushin toshite 日蓮聖人の四条氏教化：日天子信仰を中心として [Nichiren's preaching for Shijoushi: Focusing on the belief of Nittenshi]. *Nichirenkyougakukenyuushokiyou* 日蓮教学研究所紀要 [Journal of Nichiren Buddhism], 43, 118-128.
- Miyake, H. 宮家準. (2022). *Reizan to nihonjin* 霊山と日本人 [Sacred mountains and Japanese people]. Koudansha.

- Motoi, M. 本井牧子. (2013). “Shaka no honji” to sono engen: “Hokekyou” no sennin kyuuji wo meguru 『釈迦の本地』とその淵源—『法華経』の仙人給仕をめぐる— [“Shaka no honji” and its origin: Focusing on the episode of serving the ascetic in the Lotus Sutra]. In T. Ishikawa (ed), *Chuusei no monogatari to kaiga* 中世の物語と絵画 [Literatures and paintings in Medieval period] (pp. 215-243). Chikurinsha.
- Motoi, M. 本井牧子. (2016). “Shaka no honji” no shohon 『釈迦の本地』の諸本 [Various books of “Shaka no honji”]. *Kyoutodaigakukokubungakuronso* 京都大学国文学論叢 [Journal of Letters, Kyoto University], 35, 47-69.
- Motoi, M. 本井牧子. (2017). “Shaka no honji” to sono tenkai: Nehan no bamen wo tancho toshite 『釈迦の本地』とその展開—涅槃の場面を端緒として [“Shaka no honji” and its development: From the scene of nirvana]. In K. Komine (Ed.), *Higashi ajia no butsudenbungaku* 東アジアの仏伝文学 [Narratives of the life of the Buddha in Eastern Asia] (pp. 494-516). Benseishuppan.
- Sahara, S. 佐原作美. (1970). Konjakumonogatarishuu niokeru kannonshinkou 今昔物語集における観音信仰 [The belief of Avalokitesvara in “Konjakumonogatarishuu”]. *Komazawakokubun* 駒澤國文 [Journal of Letters, Komazawa], 8, 37-47.
- Tantisuk, N. (2022, November 17). *Reading Japanese narratives of the life of the Buddha: A case study of Shaka no honji (the story of Sakyamuni)* [Paper presentation]. The 16th JSAT Conference (Hybrid) “Think Global Live Local for Sustainable Multi-cultural Society”, Thailand.
- Tokieda, T. 時枝務. (2016). Kyouzuka ni mainousareta hokekyou 経塚に埋納された法華経 [The Lotus Sutra in Sutra mound]. In T. Asada (Ed.), *Nihonkasuru hokekyou* 日本化する法華経 [The Japanization of the Lotus Sutra] (pp. 190-200). Benseishuppan.
- Tokuda, K. 徳田和夫編 (Ed.). (2002). *Otogizoushijiten* お伽草子事典 [Encyclopedia of “Otogizoushi”]. Toukyoudoushuppan.
- Uryuu, N. 瓜生中. (2020). *Yoku waku sangakushinkou* よくわかる山岳信仰 [The belief of sacred mountains]. KADOKAWA.
- Yamada, M. 山田美季. (2018). Nihon no jakikan no keisei to shitenno shinkou 日本の「邪鬼」観の形成と四天王信仰 [The formation of Jaki and the Shitenno belief]. *Nihonshuukyoubunkashikenkyuu* 日本宗教文化史研究 [Journal of Japanese Religious and Cultural History], 22(1), 21-40.
- Yamamoto, T. 山本勉. (1997). *Nihon no bijutsu dai 374 gou daichinyoraizou* 日本の美術 第 374 号 大日如来像 [Japanese art No. 374 the image of Vairocana]. Shibundou.
- Yokoyama, S. 横山重編 (Ed.). (1962). *Muromachijidai monogatarishuu daiyon* 室町時代物語集 第四 [Tales from Muromachi period Vol. 4]. Inoueshobou.
- Yoshida, Y. 吉田唯. (2020). *Shimbutsushuugou no shuhou: Chuusei shinwa kara kinsei shinwa e* 神仏習合の手法：中世神話から近世神話へ [The way of “Shimbutsushuugou”: From Medieval mythology to pre-modern mythology]. Shintensha.